

Łazienki, ok. 1838 r. Mal. M. Zaleski

Plac Bankowy. 1833 r. Mal. W. Kasprzycki

Plac Teatralny. 1838 r. Mal. M. Zaleski

Widok Pałacu Ordynackiego, 1786 r. Akw. Z. Vogla

Zbrojownia Warszawska. Rys. J.F. Piwarski,
ryt. F.K. Dietrich, 1829 r.

Ratusz. Rys. A. Lerue i J. Cegliński,
lit. Ch. C. Bachelier

Na okładce: Plac Zamkowy, przed 1851 r. Mal. J. Seydlitz

Architektura Warszawy

W MALARSTWIE I GRAFICE XVII-XX W.

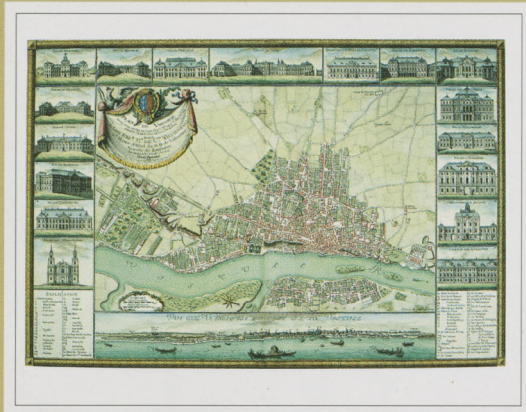
WYSTAWA
październik 1996 – luty 1997

Wystawa i folder dotowane przez Biuro Zarządu m.st. Warszawy

Proj. graf. I. Tyborowska-Kowalska
Fot. P. Mastalerz
ISBN 83-905598-4-6

Przygotowanie i druk: Poligrafus, Warszawa

Muzeum Historyczne m.st. Warszawy

Plan de Varsovie. Oprac. G.A. Rizzi Zanoni, 1772 r.

Wystawa zorganizowana w 400-lecie stołeczności Warszawy, ukazuje powstałe w tym czasie widoki miasta, jego fragmenty i poszczególne budowle.

Na zewnętrzny kształt miasta oddziaływały zarówno kolejno panujące prądy artystyczne, jak też okoliczności polityczne i gospodarcze, pomyślne lub nie sprzyjające rozwojowi w różnych okresach historii Warszawy.

Ukazany na wystawie pejzaż architektoniczny Stolicy ulegający przemianom czasu, jest dla naszych oczu dodatkowo jeszcze zróżnicowany zmieniającym się z każdą nową epoką artystyczną sposobem widzenia malarskiego.

Temat widoku miejskiego nie cieszył się jednakową popularnością w sztuce we wszystkich epokach. Najliczniejszą spuściznę w tym zakresie pozostawił wiek dziewiętnasty. Także nie wszystkie ważne obiekty architektury warszawskiej znajdowały się w polu zainteresowania artystów. Stąd też obraz architektury warszawskiej w przekroju wieków, ukazany w malarstwie i grafice nie może być pełny.

Na wystawie znajduje się 65 olejnych obrazów, 146 rycin, rysunków i akwarel. Prezentowane dzieła są już częściowo spopularyzowane przez publikacje i wcześniejsze wystawy. Ekspozycja zawiera jednak także dzieła dotąd szerzej nieznanne.

Ekspozycja wystawy pochodzi w większości ze zbiorów własnych Muzeum Historycznego, uzupełniono je obiektami wypożyczonymi z Muzeum Narodowego w Warszawie, Zamku Królewskiego w War-

szawie, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Muzeum Sztuki w Łodzi i Muzeum Narodowego w Poznaniu.

Widoki Warszawy – aż po czasy Stanisława Augusta – przedstawiano przede wszystkim w rysunku i grafice. Najpierw pojawiły się widoki ogólne miasta od strony Wisły.

Najstarszy znany widok Warszawy zamieszczony został w wydawnictwie konstytucji sejmowych, Kraków 1581 i 1589; u schyłku XVI w. powstał też widok Warszawy opublikowany później w dziele G. Brauna, Kolonia 1618. Oba ukazują miasto o przewadze zabudowy gotyckiej.

Wielki rozwój Warszawy, który nastąpił wraz z utwierdzeniem jej stołeczności, zarejestrował rysunek E.J. Dahlbergha (1656), spopularyzowany przez rycinę w dziele S. Pufendorfa, Norymberga 1696. Ukazuje m.in. Zamek Królewski po przebudowie oraz rezydencje magnackie, wzniesione na skarpie wiślanej w formach baroku wazowskiego, które uległy zniszczeniu podczas wojen szwedzkich. Do widoków fragmentów Warszawy, które pojawiły się w grafice w XVII w., należy kolumna Zygmunta III, przedstawiona po raz 1-szy na rycinie W. Hondiusa (1644).

W czasach Jana III powstało w Warszawie szereg wybitnych realizacji architektonicznych w formach dojrzałego baroku, takich jak: rezydencja króla w Wilanowie, pałac Krasińskich, kościół Sakramentek, kościół św. Krzyża. Te i inne dzieła architektury, także powstałe wcześniej i później, staną się wraz z rozwojem wedyuty warszawskiej tematem często podejmowanym w malarstwie, rysunku i grafice, przez kolejne pokolenia artystów.

Przemiany przestrzenne Warszawy oraz obraz jej architektury ukształtowany w czasach saskich udokumentował m.in. plan tego miasta, który opracował P.R. de Tirregaille w 1762 r., a w 1772 r. powtórzył w redukcji A.R. Zannoni. W otoku umieszczono 17 widoków budowli stołecznych oraz widok ogólny miasta.

Pod rządami Stanisława Augusta pejzaż architektoniczny rozbudowującej się Warszawy kształtował się stopniowo w formach neoklasycyzmu. Epoka ta miała znaczenie przełomowe dla warszawskiej wedyuty. W malarstwie B. Bellotto Canaletto, jednego z czołowych wędzistów weneckich, okres warszawski zaowocował cyklem monumentalnych widoków Warszawy i jej okolic, które stanowią integralne wyposażenie Zamku Królewskiego. Walory obrazów Canaletta w odtwarzaniu architektury stały się punktem wyjścia dla Z. Vogla, który rozpoczął od ich akwarelowych kopii. Jego liczne wedyuty odznaczają się inwentaryzacyjną dokładnością. Do ważniejszych przekazów powstałych w tych czasach należy również rysunek nieokreślonego autora, który przedstawia widok ogólny Warszawy, tzw. Panorama Baryczkowska (53 x 239 cm).

Temat wedyuty upowszechnił się stopniowo w Warszawie, szczególnie w drugim trzydziestoleciu w XIX w., podjęty przez licznych artystów miejscowych. Ówczesny rozwój wedyuty miał przesłanki zarówno w potrzebie rejestracji zabytków – świadectw historii narodowej, jak też współczesnego obrazu miasta, który kształtował się dynamicznie w dobie Królestwa Polskiego (1815-1831). Chętnie podejmowanymi tematami stają się znakomite realizacje warszawskiego neoklasycyzmu, takie jak plac Bankowy, czy plac Teatralny.

Wyodrębniają się tematy obrazów, które powstawały z pasji rejestrowania bieżących przemian, jak np. rozbiórki budowli czy też inwestycje cywilizacyjne Warszawy lat pięćdziesiątych XIX w. – jak stacja wodociągów czy też przystań żeglugi parowej na Wiśle.

W XIX stuleciu najwybitniejszym malarzem architektury był Marcin Zaleski (1796-1877). Do bardziej znanych w obrębie tego gatunku malarstwa należał też Wincenty Kasprzycki, Jan Seydlitz, Julian Wyszyński i wielu innych.

Obok malarstwa olejnego – temat wedyuty podjęto również w bardziej kameralnej akwareli, rysunku (A. Majerski) i grafice (F.K. Dietrich).

Pośród graficznych serii wydawniczych poświęconych warszawskiej architekturze odrębne miejsce zajmuje pomiarowa inwentaryzacja kilkudziesięciu budowli stołecznych, głównie dzieł neoklasycyzmu, wykonana przez architekta L. Schmidtnera (1823-1824).

W I. 50-tych XIX w. w rozwoju wedyuty warszawskiej zaznaczył się udział wychowanków warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych: W. Gersona, A. Lerue, J. Ceglińskiego, A. Matuszkiewicza; byli oni autorami kilku serii widoków Warszawy, które litografowano w Warszawie i w Paryżu.

W 2 poł. XIX w. i początku XX w. Warszawa rozwijała się jako wielkomiejska metropolia pomimo niekorzystnych warunków. Wśród ważnych inwestycji wymienić trzeba budowę dworców, mostów, zmiany w układzie przestrzennym miasta. Dużą rolę w ówczesnym rozwoju ikonografii Warszawy odegrały wydawane tu czasopisma, takie jak: „Tygodnik Ilustrowany” (od 1859), „Wędrowiec” (od 1863), czy „Kłosa” (od 1865). Wysoki poziom ilustracji zapewniała współpraca najlepszych miejscowych artystów (jak J.F. Piwarski czy W. Podkoński).

Od drugiej połowy XIX w. i w XX wieku wynalazek fotografii sprawił, że malarstwo nie zajmowało się już w takim stopniu jak poprzednio dokumentacją architektury. Upowszechnienie fotografii, otwierając nową epokę w dziejach ikonografii urbanistycznej, oddziaływało na grafikę. Przy wykonywaniu drzeworytów do w.w. czasopism nie rzadko korzystano z fotografii. Przykład realizacji w dużej skali stanowi „Panorama Warszawy ze szczytu wieży Zamkowej” (ryt. w drze-

worytni Kłosa według rys. A. Kozarskiego na podstawie fotografii K. Brandla wykonanych w 1873 r.).

Po dominacji historyzmu w architekturze Warszawy w 2. poł. XIX w., na przełomie stuleci pojawia się secesja, po rok 1939 rozwija się modernizm. Te przemiany w architekturze na ogół nie wywoływały zainteresowania czynnych wówczas malarzy i grafików. Ich uwagę przyciągały przede wszystkim zabytkowe rejony Warszawy, a zwłaszcza Stare i Nowe Miasto, które stały się głównym źródłem inspiracji artystycznej dla takich artystów, jak F. Jabłczyński, B. Koczyński, T. Cieślowski ojciec i T. Cieślowski syn.

Liczni artyści udokumentowali zagładę Warszawy w I. 1939-1945, tworząc obraz ruin poszczególnych budowli i całych połaci miasta. Należeli do nich m.in.: E. Bartłomiejczyk, M. Boruciński, T. Kulisiwicz.

Po 1945 r. odnotowywano odbudowę zespołów zabytkowych oraz realizację nowych założeń urbanistycznych; zainteresowanie wzbudzały obiekty o architekturze wyróżniającej się, czy też charakterystyczne.

Szczególne znaczenie mają rysunki M. Stępnia, publikowane w „Życiu Warszawy” w I. 1966-1984 w cyklu „Warszawskie pożegnania” J. Kasprzyckiego. Znaczna ich część przedstawia zabytki architektury warszawskiej od końca XIX w. po r. 1939, nieliczne ocalałe, stopniowo poddawane konserwacji.

Komisarze wystawy:
Krystyna Liszewska, Janusz Plapis

Krakowskie Przedmieście, przed 1865 r.
Mal. J. Wyszyński

